

Betula pendula 'Dalecarlica' E - ornäsbjörk E

Den äkta klonen av ornäsbjörk, avger inget pollen - en stor fördel för allergiker

KORT VÄXTBESKRIVNING

Växtnamn: Betula pendula 'Dalecarlica' E - ornäsbjörk E

Härdighet: Zon 1-7

Växtsätt: Kraftigväxande björk med bred krona Tidig förgrening med grova sidogrenar.
Höjd 20-25 m.

Blomning: Utvecklar inga hanhängen och avger därmed inte pollen – en stor fördel för allergiker.

Blad/grenar: Gracilt finflikigt bladverk. Kronans yttersta kvistar är hängande. Vackert vit stam.

Växtplats: Sol-halvskugga

Användning: Ornäsbjörk passar utmärkt på stora villatomter och i parkmiljö. Den är också ett fint alléträd och passar i stadsmiljö där utrymme finns. Det tar många år för träden att nå sin fulla storlek. Därför kan ornäsbjörken också vara aktuell i mindre trädgårdar, där man kan njuta länge av den innan den blir alltför stor.

Övrigt: Den äkta klonen har inte funnits i handeln på över 30 år. Andra kloner har felaktigt, men i god tro, sålts under namnet ornäsbjörk. E-beteckning garanterar den äkta klonen.

E-merit: Den mest flikigbladiga björken med en unik historisk dokumentation som går tillbaka till 1767.

Ursprung: Klonen härstammar från Lilla Ornäs i Dalarna. Uppmärksammas av Linné. Dokumenterad av Rune Bengtsson, CBM, Alnarp.

UTFÖRLIG VÄXTBESKRIVNING

Bakgrund/ursprung

Under en lång följd av år har flera olika kloner av flikbladig björk felaktigt sålts i Sverige under namnet *Betula pendula* 'Dalecarlica', ornäsbjörk. Detta har skett i god tro, varken dendrologer eller producenter av träd har kunnat identifiera de olika typerna. När landets stadsträdgårdsmästare 1985 utsåg ornäsbjörken till riksträd, och började plantera ett exemplar av den i varje svensk kommun, var det därför oftast inte den äkta ornäsbjörken man planterade. Det var i de flesta fall istället *Betula pendula* 'Laciniata'.

Som forskningsledare vid Centrum för biologisk mångfald i Alnarp började Rune Bengtsson under 2000-talets första år att intressera sig för de flikbladiga björkarna. Han definierade då flera olika kloner, en av dem var den äkta ornäsbjörken. Det är en mycket vacker björk med även i övrigt värdefulla egenskaper. Därför var den intressant att föröka och åter lansera på den svenska marknaden.

Detta visade sig vara lättare sagt än gjort – ornäsbjörk är svår att föröka på traditionellt sätt. De plantor som Elitplantstationen nu levererar till producenterna är mikroförökade.

Hösten 2007 började åter träd av äkta ornäsbjörk att säljas i Sverige. Rune Bengtsson räknade då med att det var mer än trettio år sedan äkta ornäsbjörk senast funnits på marknaden. Av de 20 000-25 000 träd som vid den tiden kallades ornäsbjörkar i Sverige uppskattade Rune Bengtsson att endast 150-200 stycken var av den äkta klonen. De träd som nu produceras inom E-planta ek. förning säljs med E-märkning som garanterar rätt klon.

Ornäsbjörkens historia sträcker sig tillbaka till år 1767. Då hittade Hans Gustav Hjort, senare adlad till Hjort af Ornäs, en liten björk med flikiga blad i ett skogsbyn på sin gård Lilla Ornäs i Dalarna. Plantans stam var tjock som ett finger och Hjort flyttade den varsamt till en plats med bättre jord. Året därpå skrev Hjort till Carl von Linné i Uppsala om sin upptäckt. Hjort beskrev björken kortfattat och skickade med några blad i kuvertet. Det berättas att när Linné fick höra talas om den flikbladiga björken från Ornäs bad han att man med närmaste frakt skulle sända den med "klimp" till Uppsala. Linné ville visa ungdomen vilka rikedomar som finns i vårt land. Men Hans Gustav Hjort vägrade skicka iväg sin planta.

Efter flera misslyckade försök lyckades Hjort 1774 göra en luftavläggare av ornäsbjörken. Han skickade den nya plantan med frusen klump till Linné i Uppsala. Men björken finns inte omnämnd i någon växtförteckning, så man antar att den dog.

1781 beskrev Linné den ornäsbjörken som *Betula alba dalecarlica*. Fem år senare, 1786, publicerade C. M. Blom, assessor och provinsialläkare i Hedemora, en uppsats om ornäsbjörken i Kungliga Vetenskapsakademins Nya Handlingar. Blom kallade björken *Betula hybrida*. Han trodde att det var en korsning mellan björk och skogslönn.

Det dröjde till 1878 innan någon förökade björken i Lilla Ornäs. Då lyckades direktör Erik Lindgren vid Experimentalfältet, en del av Kungliga Lantbruksakademien som förr fanns i Frescati, Stockholm, att ympa ornäsbjörken. Därmed räddade han den åt eftervärlden. Lindgren hade under en resa i Dalarna bett sina värdar om att få se just ornäsbjörken. På plats i Lilla Ornäs kunde han konstatera att detta var något helt annat än de flikbladiga björkar han sett tidigare. År 1878 hämtade han därför ympris från björken och lyckades föröka den. Det är med största sannolikhet ett av träden från just denna förökning som är moderplanta till de ornäsbjörkar som E-plantsproducenterna nu odlar. Moderträdet i Ornäs föll i en storm den 16 april 1887.

De enda foton man känner till som funnits av den ursprungliga ornäsbjörken i Dalarna togs av en norsk biolog år 1878. Vad som hände med bilderna är det ingen som vet. Men 1885 använde en annan norsk biolog, F. C. Schübeler, ett träsnitt baserat på fotona i sitt stora verk om Norges flora, *Viridarium Novegicum*.

Beskrivning

Äkta ornäsbjörk är ett underbart vackert träd med elegant växtsätt. De smala, djupt flikiga bladen är karakteristiska. Detta är den mest flikiga av alla flikbladiga björkar. Flikigheten gör bladverket gracilt samtidigt som det är mycket frodigt. Trädets vita stam förgrenar sig tidigt och får flera, kraftiga sidogrenar. Stammens näver spricker upp i ellips- eller rombformade fält. Kronan är helt fri från vissna blad under höst och vinter. De allra yttersta kvistarna är hängande.

Ornäsbjörken är mycket härdig och utvecklas fint ända upp till zon 7. Den blir med tiden ett stort träd, 20-25 m högt med 8-12 m bred krona. Trädet är vackert såväl sommar som vinter. Ornäsbjörk E utvecklar inga hanhängen och ställer därför inte till problem för pollenallergiker.

Växtplats

Ornäsbjörken blir vackrast i ljust läge, sol-halvskugga. När det gäller jorden är den mycket anpassningsbar. Den växer bra i allt från torra, sandiga jordar till lättare lerjordar. Ornäsbjörk är dessutom mycket vindtålig och tål kustnära lägen.

Användning

Ornäsbjörk passar utmärkt på stora villatomter och i parkmiljö. Den är också ett fint alléträd och i stadsmiljö där utrymme finns. Det tar många år för träden att nå sin fulla storlek. Därför kan ornäsbjörken också vara aktuell i mindre trädgårdar, där man kan njuta länge av den innan den blir alltför stor.

Förökning

Ornäsbjörken är svår att föröka på traditionellt sätt. De plantor som Elitplantstationen nu levererar till producenterna är mikroförökade.

Övrigt

Vid plantering av träd är det vanligt att alltför liten omsorg ägnas rotsystemens behov av utrymme. Olika miljöer är i det här avseendet olika krävande när det gäller lösningar. Tänk därför igenom i varje enskilt fall hur trädets behov av vatten kan tillgodoses. Ornäsbjörk kräver ingen beskärning. Man kan stamma upp träden efterhand till önskad stamhöjd. Detta görs under juli, augusti eller september.

Vid normala förhållanden och efter etablering på växtplatsen är den årliga tillväxten 50-70 cm.

Växtbeskrivning/källor

Rune Bengtsson, Alnarp, SLU

Producenter av träd inom E-planta ek. förening